ئەنفال برینێکە ساڕێژ نابێتەوە

بەشی دووەم

ئامادەکردنی/ئاسۆ بیارەی

سوید 2005

ئەنفال برینێکە کە سارێژ نابێتەوە

سەرەتای ژیانێکی کوڵەمەرگی

ئەنفال برینێکی قوڵە، کە سارێژنابێتەوە. ئازارێکە کە تێکەڵی دیرۆکی نەتەوەی کوردبووە. چەند دیکۆمێنت لە سەر قوربانیانی ئەنفال بکرێت، هێشتا کەلەبەرێکی ئەو کارەساتە پڕناکاتەوە، کە 182000 ئینسانی سیڤیلی تیا وون بووە.

قوربانیی ئەمجارە، ژنێکی سیما خەماوییە، کە هێشتا گەرد و دوکەڵی شەڕەکانی ئەنفال، گۆناکانی بەرنەداوە و ساتەکانی ژیانی ، وەکو کانی قادری گوندەکەی، داگیرکردوە.

بەڵێ، ئێوارەیەکی درەنگ وەختی بەهاری 1988 بوو، دوای شەڕی سەختی **گوندی تازەشار** لە **بناری گڵی گەرمیان**، ئەو ژنەم بینی کە ناوی ناسکە یە، تەمەنی تەنها بیست ساڵ بوو، وکیژێکی ئاسک ئاسا ووریابوو.

شەڕی تازەشار، شەڕی دەستەو یەخەبوو، 30 پێشمەرگەی قارەمانی(**حشج وینک**)، بەرامبەر دڕندەرتین سوپای ناوچە، لە بەرە بەیانی 7-4-1988 تاک چوارو نیوی ئێوارە، داکۆکیان لە گوندەکە دەکرد. هەزارەها بەچکە وەقاس و زوڵە کورد، پەیتا پەیتا، لە سەعات پێنج ونیوی بەیانیەوە، هێرشیان دەهێنا، بەڵام نەیان توانی بستێ بێنە پێشەوە. سوپای داگیرکەران، ناچار لە دووری چەندەها میلەوە، پشتی پێشمەرگەکانی گرت. زۆربەی پێشمەرگەکان شەهیدبوون.دووان لەو هەڵویانەی کە شەهیدبوون، خەڵکی گوندی **کانی قادری قەڵا** بوون، تاریق و جەبار عەبدول کەریم.

تاریکی باڵی بەسەر ڕۆژێکی ئەنفالدا هێنا، بەرەو گوندی شێخ حەمید،لەگەڵ.چەندپێشمەرگەیەکی بریندار کشاینە و سەعات 8.30 ئێوارە گەیشتینە گوندی کانی قادری کۆشک. لەوێ ئاوایی تەواو چۆل بووبوو. تەنها دەنگی سەگوەڕو قارقاری ئاژەڵ دەبیسترا. دووسێ ژن و کچمان بینی، ئەوان زۆر ترسان، وایان زانی ئێمە جاشین. پێشمەرگەیەکمان لەگەڵ بوو ناوی **ئاسۆ** بوو، خۆی ناساند و ئەوسا بڕوایان پێکردین.

ناسکە یەکسەر هەواڵی تازەشاری پرسی، نەمتوانی هیچ بڵێم. نانێکی خێرایان بۆ چاککردین و لە گەڵ خزمانی تریاندا پانتایی دەشتی گەرمیانیان کردە کاروانێکی دوور.

ئاسۆ بیارەیی

باشتر وایە **ناسکە** خۆی باسی بەشە ئەنفالەکەی خۆیتان بۆ بکات:-

ژیانێکی وون

ناسکە موحەمەد غەریب

من ناوم (ناسکە)یە، تەمەنم 36 ساڵە و خەڵکی گوندی **کانی قادری قەڵام**، لە ناوچەی بناری گڵی گەرمیان.خێزانەکەمان پێک هاتبوو لە دایکم، دوو خوشک و برایەک. باری گوزەرانمان زۆر باش بوو و هیچ کەموکوریەکمان نەبوو. سامانێکی باش لە زەوی کشتوکاڵو ئاژەڵمان هەبوو. پەیوەندیێکی خزمایەتی و دۆستانەمان لە گەڵ ئاوایی و کەسوکاردا هەبوو.

لەبەر ئەوەی ناوچەی گەرمیان لە مێژەوە بە ناوچەیەکی شۆڕشگێڕناسرابوو، ڕژێمی سەدام رقی لێ بوو و ڕۆژانە بوردومانی دەکرد، لە دوای ساڵی 1987 وە باسی ئەوەدەکرا کە سەدام دەیەوێت ناوچەکە باراباکت و بیسوتێنێ، خەڵکی لەم هەڕەشانە زۆر دەترسان. بەهاری 1988 دوای شکانی پێشمەرگە لە ناوچەی قەرەداغ، خەڵکی گەرمیان زیاتر ترسا و کەوتەخۆی.

شەڕی تازەشار و تاڵانی و ێرانی بناری گڵ

ئێوارەیەک ووتیان سوپا و جاشەکان، لە سەر جادەی **کۆرمۆر**، هێزێکی گەورەیان بۆ هێرش سازداوە. ئێمەش ئەوەی ژن و منداڵ و پەککەوتەبوو، شەو بەرەو هەرد و کەلۆس کەوتینەڕێ و لەوێ خۆمان حەشاردا. بەیانی لە دوورەوە دەمان بینی کە چۆن فرۆکەکانی دوژمن گوندەکانی **تازەشار، ئاوایی شێخ حەمید و کانی قادر** بوردومان دەکەن. بەتایبەتی گوندی **تازەشار** کە شەڕی تیابوو، لە دوکەڵ و ئاگرد نە دەبینرا. من لە هەمووان زیاتر دڵم لای **تازەشاربوو**، چونکە **ئامۆزایەک و عەلی دەستگیرانم** پێشمەرگەبوون و لەوێ لە شەڕدا بوون.

ئەنفال برینێکە کە سارێژ نابێتەوە

تا تاریک داهات، فڕۆکە و بوردومانی تۆپەکان ئەو بنارەیان بەجێ نەهێشت. دەمەو ئێوارە لەگەڵ چەند کچێکی تردا خۆمان کرد بە (**کانی قادر**) ئاواییدا. ئاوایی تەواو چۆڵ بووبوو، گەڵێک ترساین، نەمان زانی چیبکەین. لە سۆراخی کەسوکارمان بووین، دوو کوڕی ئاموازم ئێمەیان بینی، ووتیان ئاوایی کەسی تیا نەماوە و بەرەو گوندی کۆشک خەڵک کەوتووەتەڕێ، ئەگەر دەتانەوێ ئێمە بە ماتۆڕ دەتانگەێنینە ئەوێ.

خەریک بوو لە ئاوایی دەردەچووین، یەک پۆل چەکدار خۆی کرد بە ئاواییدا، ترساین و وامانزانی جاشن، تەنانەت من ووتم: ئێوە جاشن، یەکێکیان ووتی: کوا جاش جل و بەرگی وایە، ئێمە لە شەڕەکەی تازەشار دەرچووین و بریندارمان پێیە و برسیمانە. باش بوو کوڕێکی خزمان بە ناوی **ئاسۆ** لە ناو پیشمەرگەکاندا ئێمەی ناسییەوە و دڵنیابووین کە ئەوانە پیشمەرگەن. دواتر خیرا نانمان بۆ چاک کردن و لە گەڵ ئاموزاکانمدا بە ماتۆڕ چوین بۆ **کۆشک**. ئەومەو لەبیر ناچێت کە ئاژەڵەکانمان، مانگا و مەڕ و بزن..هتد بە ڕۆیشتنی ئێمە هاواریان لێ هەستابوو، ئەوانیش هەستیان کردبوو کە مەترسییەک بە ڕێوەیە. ئێمە بێجگە گیانی خۆمان هیچمان بۆ نەبرا، تەنانەت یادگاریەکانیشمان لەوێ بۆ ئەنفال بەجێهێشت.

گوندی کۆشک و شەوێکی سامناک

بە سواری ماتۆڕ لە گەڵ ئامۆزاکانمدا گەیشتینە گوندی **کۆشک**، خەڵکێکی زۆر لە وێ جمەی دەهات، ناسیارێکی زۆر لەوێ بوون و ماڵی دایکمم دۆزیەوە هەموو بە تەمابووین کە شەو لە وێ بمێنینەوە، بەڵام ترساین و کەوتینە ڕێ بۆ گوندی **بەگزادە**. ئێمە دامان نابوو کە لەوێ کەمێک بحەسێینەوە.هێشتا نیوەی خەڵکەکە نە گەیشتبووە ناو ئاوایی دیسان بوردمان ئەوێشی پێ بەڕەوانەبینین و لە تاریکایی هەردەکانی نێوان **بەگزادە و ئیبراهیم غوڵان** خۆمان بۆ حەشاردان سازدا. هێندە هیلاک بووین، لە ناوماندا هەبوو بەدەم ڕێوە خەوی لێکەوتبوو، کە پێی لە درکێک یان بەردێک دەکەوت دادەچڵەکی.

ئیبراهیم غولام و دەروازەی ئەنفال

خەڵکێکی برسی و جل بەرگ دڕاو، دڵشکاو وێڵ، لە دڵی ئەم گوندەدا، جۆشی خواردبوو، سەری لێ شێواوی بوو. گریەی منداڵ و قیژەی دایکان و ڕۆ ڕۆی باوکان بەردی نەرم دەکرد، بەڵام ئاگری ئەنفال تەڕو وشکی پێکەوە دەسوتاند. سات دوای سات، کڵپەی قینی، تۆقاندنی لێ دەباری.
خەڵک دەڕژایە ناو **ئیبراهیم غولام** و جاش و سوپاش ڕاویان دەکردن. زۆرکەس گیران، هەندێکیش توانی دەربچێت و خۆی بکات بە شارۆچکەی قادرکەرەم دا. ئێمە توانیمان بچینە ماڵی خزمێکمان و ڕزگارمان بوو. بۆ بەیانی خەڵک ئاگادار کرایەوە کەئەوەی خەڵکی دەرەوەیە، بێت خۆی ناونوس بکات، یان ئەوەی کوڕی هەیە و لە تەمەنی سەربازیدایە، ئاشکرای بکات بۆ سەربازی. لێرە دەمەوێ بە هەموو کوردێکی بە شەرەف بڵێم، کە جاشەکان، گەورەترین ڕۆڵیان لە دیلکردن و ڕیسواکردنی خەڵکی گەرمیان بینی. هەربۆیەش سزادانی ئەوان، ماڤێکی ئێمەیە و نابێ دەسەلاتدارانی کورد لێی بێدەنگ بن.

پێنج ڕۆژ لە شارۆچکە قادرکەرەم

دەتوانم بڵێم کە شارۆرچکەی قادرکەرەم دەروازەیەکی ئاگرینی دۆزەخی ئەنفال بوو، کە ڕژێمی داگیرکەری بەغدا، بۆ کوردی دروستکردبوو. دەمەوێ زۆرشت بڵێم، بەڵام سامناکی ئەو ڕۆژە تائێستاش وەبیرهێنانەوەی دیمەنەکانم دەسوتێنێت. لە بیرمە، مامێکم ، کوڕیکی گەنجی خۆی دا بە دەست جاشەکانەوە تاکو ڕزگاری بکەن، بەڵام ئەوان فرۆشتیان بە سوپا، **سەرکەوتی ئامۆزاشم** هەروەها. تائێستاش گوێم لە نرکەی ئەو دوو لاوەیە. هەندێ جارهێندە بۆیان دەگریم، کە گریان و خەم لێم بێزارن و هەنسکیش منی ناوێ، تا بەیان دادەنیشم و بیرم جەستەمی بەجێ هێشتوە.
نازانم چی باسبکەم ! چۆن دەستپێبکەم؟ ئەوەی بەو خەڵکە کرا، تەنها لەو سوپایە دەوەشێتەوە. حکومەت بۆ فریودانی جاشەکان و خەڵکەکە، یەکم ڕۆژ کەمێ نانی بەسەر خەڵکدا دابەشکرد، تاکو زۆرترین ژمارەی خەڵک دیل بکات. لە دوای ئەو ڕۆژە دی تائیستا ئەو خەڵکە بێ سەرو شوێنە.

شاری کەرکوک

پێنج ڕۆژ لە **قادرکەرەم** ماینەوە و لە ترساندا بۆ ئەوەی نەگیرێین، ڕومانکردە **کەرکوک**. لە ماڵی زاوایەکمان شەو ڕۆژێک ماینەوە. زاواکەمان زۆر نیگەران بوو کە ئێمەی بینی، خیرا جل و بەرگی بۆ کرین و بۆ ڕۆژی دوایی لەترساندا، نەوەکو بگیرین ڕەوانەی شاری کەلاری کردین. لە کەرکوک بارو دۆخی کورد زۆر خراپ بوو، هەموو کوردان ئاگادارکرابوون کە ئەگەر لە هەرماڵێکدا، خەڵکی دەرەوە بدۆزنەوە، خانوەکەیان دەبەن و خاوەن ماڵەکەش ئەنفال دەکەن.

شاری کەلار ژیانی و کوڵەمەرگی

لە کەلار کەمێک شانسمان باشتربوو، چوینە ماڵی زاوایەکی ترمان، زۆرنەرم و نیان و ڕوخۆش بوو، نەدەترسا، هەمیشەی هەوڵی دەدا کە ئێمە بپارێزیت. هەرچەندە ئێمە بەتەمای ژیان نەبووین. دەست کورتییەکی زۆرمان جێشت. گەرمای هاوین لە نێوان40 و 50 دابوو، ئێمە بە شوین دەراسەوە، پاشماوەی ئەو گەنمەمان کودەکردەوە کە دەراسەکە نەیدەپێکا، یان باشترە

ئەنفال برینێکە کە ساڕێژ نابێتەوە

بڵێم، گوڵە چنەمان دەکرد، جاری واهەبوو تائێوارە تەنەکەیەک گەنمان کۆنەدەکردەوە. دەبو بەشی خاوەن زەویشی لێ بدەین. هەندێ خاوەن زەویش ئەوەند چاوچنۆک بوون دەریان دەکردین.

گردە گۆزێنە/کەلار

گردە گۆزێنە نیزیک شار کەلارە، لەوێ ژوورێکی بچوکمان لە خزمێکمان وەرگرت ونیشەجێبووین. براکەم هەرچەندە بچوک بوو بەڵام کەوتە کاسپی بۆ ئەوەی کەمێک بژێومان ئاسان بکات. ڕۆژانە گوڵەبەڕۆژە، ئایسکرێم و ساردەمەنی دەفرۆشت.
ڕاستە ئێمە لە دۆزەخی ئەنفالدا نەسوتایین، ژیانی ڕۆژانی دواى ئەنفال مردنێکی هێدی بوو بۆمان. نموونەیەکتان بۆ باس دەکەم کە هەمیشە دێتەوە یادم : ماڵی خزمێکمان هەبوو، منداڵێکی زۆریان هەبوو، نانی لە ئاودەست دەشاردەوە بۆ ئەوەی نەبا یەکێ لە منداڵەکانی پێی بزانێت و لە برساندا بەشی ئەوانی تریش بخوات. ئەم کارەی دەکرد چونکە زۆر دەستکورت بوو. هەروەها منداڵێکی بچوکۆلەیان هەبوو، تازە زمانی دەگرت، فێربوو بوو دەیووت : چای نییە بخۆم.
تێبینی ئەوەتان دەدەمێ، کە لە ئوردگای زۆرەملێی(صمود)، زۆربەی خێزانەکانی ئەنفال ژیانیان لەو خزمەمان باشترنەبوو، بەڵکو لە هەموو مافێکی سەرەتایی ژیان، ئاوی پاک ، خواردن، کارکردن، خوێندن و زۆرشتی تر بێبەربوون.

من و ئەنفال

من لە کارەساتی ئەنفال، سەرباری ماڵ و حاڵی ماڵی دایکم. لە نێوان 50 تا 70 کەس لە ئامۆزا و خوشکەزام تیاچوون. تا ڕوخاندنی سەدام چاوەڕێبووین کە ئەو کەسە ئازیزانە بێنەوە بۆ لامان.

لە ژیر سایەی دەسەڵاتی دوو زلهێزەکەی کوردستان

من و ماڵی دایکم و هەموو قوربانیانی ئەنفال، چاوەڕێی ئەوەمان دەکرد، دواى ڕاپەرینی 1991 کەمێ باری گرانی ئەنفال لە سەر شانمان سوک ببێتەو، نەک نەکرا، بەڵکو زۆر سوکایەتیشمان پێکرا. لە بری یارمەتی ئێمە، پاداشتی جاش و جاسوسەکان درا، کە دایک و کوڕ و خزمانی ئێمەیان دەفرۆشت بە حکومەت. هەندێ جار ولاتانی دەرەوە یارمەتییان بۆ دەناردین، لە وەش بەشەکەمان لەلایەن هەندێ لە ئەندامانی پارتییەکانی کوردستانەوە دەدزرا و تالان دەکرا. کاری دائیرە کانیشیان بۆ نەدەکردین. ئێمەی بێ کەس، کەسێکی دلسۆز نەبوو یارمەتیمان بدات. هەورەها منداڵەکانیشمان بێ بەر بوون لە خوێندن.
برایەکی بچوکم تووشی گریی دەرونی بووبوو، دەی ووت :تا مامە **سەرکەوتم**، نەگەڕێتەوە، من ناخوێنم. بەو منداڵییە بۆ کەمکردنەوەی باری هەژاری ئێمە کاسپی دەکرد. زۆرجاریش لە سەیتەرەکانی نێوان **توز و کفری**، ئەمنەکان شتەکانیان فڕێ دەدا.

تاڵە یادگاری ئەنفال

شینی ئەو خەڵکەی دێتە پێش چاوم، کە لەنیوان هەردەکاندا گیری خواردبوو، ، گوێم لە ڕوحی ئینسانەکانە، دەزانم ئەو ئینسانانە دەیانویست لە مردن رزگاریان ببێت، دەیانویست بژین. نازانم ڕوی پرسیارم بکەمە چهێزێک؟ کە لە سەر چی ئەو هەموو ئینسانە لەناو چوون؟ کێ تاوانبارە؟
ئەنفال هێندە کاری دەرونی کردوەتە سەرم کە شەوانە، تائێستا خەونم نەماوەو و دکتۆریش ناتوانێت چارەسەرێکم بۆ بدۆزێتەوە.
من هیچ وێنەیەکی کاتی منالێم نەماوە و بە ئاستەم خۆمم دێتەوە بیر کە چۆن بووم. ئە لبومەکەشم وەکو ئەو خەڵکە، ئاگری ئەنفال سوتاندی.
ئێستا لە وڵاتی سوید دەژیم و خۆشبەختانە کوڕێکم لەو دەستگیرانە هەیە، کە دواى دەساڵ توانیمان یەکتر بگرینەوە.
کوڕەکەم ناوی **ئاران** ە و تەمەنی دەساڵە.

ئاواتی من و ئەوان

دەیڵێمەوە ،کە تائێستاش ئازارەکانی ئە نفال، بەتایبەتی شەوانە، بەرۆکم دەگرن، ویژدانم بریندارەدەکەن. هیوادارم داداگایەک دامەزرێ بۆ دادگایی کردنی ئەو جاشانەی کە لەگەڵ سوپای عیراقدا ئێمەیان ئەنفالکرد. هیوادارم دەسەڵاتدارانی کوردستان، لایەکی باش لە قوربانیانی ئەنفال بکەنەوە، پشتمان بگرن،چونکە چیبکرێت بۆ قوربانیانی ئەنفال کەمە، چونکە ئەم دەسەلاتەی ئێستایان. لە سەر خوێن و قوربانی ئێمە هاتوەتە دروستبوون.

ئاسکە موحەمەد غەریب/سوید